

Martin Cloonan

SONGS TO LEARN AND SING¹

Laulamisen merkitys Liverpool FC:n jalkapallo-otteluissa

Tämä artikkeli tarkastelee lauluja ja laulamista jalkapallo-otteluissa ja niiden ympärillä pohjautuen kirjoittajan yli 50-vuotiseen kokemukseen Liverpool FC -jalkapallojoukkueen (LFC) otteluiden seuraajana. Ilmiö paikantuu artikkelissa osaksi laajempia keskusteluja laulun ja musiikin käytöstä jalkapallo-otteluissa. Artikkelitarkastelee modernin median kehityksen suhdetta jalkapalloon kolmella alueella, jotka ovat television merkitys modernilla aikakaudella, laulujen saataavuus internetissä ja äänentoistojärjestelmien käyttö kannattajajoukkojen ohjailemiseen otteluissa. Artikkelit tarjoaa näkökulmia yhteen jalkapallofanikulttuurin tärkeimmistä – joskin usein sivuutetuista – ulottuvuuksista.

Johdanto

”Oh, I am a Liverpoolian and I come from the Spion Kop.”²

Yllä olevat sanat ovat Liverpool Football Club -jalkapallojoukkueen (LFC) kannattajien laulamasta kappaleesta ”Poor Scouser Tommy”.³ Se esittää idealisoidun version Liverpool-fanista: miehestä, joka lähtee sotaan taistelemaan fasismia vastaan ja osuman saatuaan lausuu viimeiset sanansa kunnianosoitukseksi LFC:lle ja sen kannattajille. Kappaleeseen tiivistyy lukuisia vastaavia lauluja, joita olen laulanut LFC:n peleissä ja niiden yhteydessä siitä lähtien, kun näin ensimmäistä kertaa joukkueen pelaavan livenä vuonna 1969. Tässä tekstissä minun on siksi vaikea säilyttää (toivoakseni tavallisesti vallitseva) akateeminen puolueettomuuteni. Minä olen Liverpoolin kannattaja, se on osa identiteettiäni – eikä aina välttämättä hyvällä tavalla. LFC:stä kirjoittaminen on kuin kirjoittaisin rakkaista läheisistäni – voin yrittää olla puolueeton ja kriittinen, mutta tarkastelen asiaa punaisen linssin läpi. Minä olen liverpoolilainen⁴ ja menen Spion Koppiin niin usein kuin mahdollista. Tämä artikkeli on osittain yritys ymmärtää omaa faniuttani, kenties jonkinlaisen eksegeesin muodossa.

Artikkeli jakautuu viiteen osaan. Ensimmäisessä osassa esittelen LFC:n ja sen kotikaupungin. Toisessa tutkin median vaikutusta moderniin jalkapalloon. Sen jälkeen selitän jalkapallon fanikulttuuria sekä sitä, miksi ihmiset laulavat jalkapallo-otteluissa. Lopuksi tarkastelen joitain LFC:n lauluja.

Martin Cloonan, PhD,
TIASin johtaja (Turku Institute for
Advanced Studies)

Käännös englannista suomeksi
Santeri Vuori

1 Otsikko tulee liverpoolilaisiyhte Echo and The Bunnymenin albumista. Yhtyeen laulaja Ian McCulloch on pitkäaikainen LFC:n kannattaja. Vuonna 2020 yhtye julkaisi erityisen t-paidan juhlistaakseen LFC:n voittoa Englannin Valioliigassa. Ks. <https://www.facebook.com/389488111105848/posts/to-celebrate-liverpool-fc-winning-the-premiership-trophy-we-have-released-a-limited-edition-t-shirt>.

2 Spion Kop, tuttavallisemmin Kop, on pääasiallinen katsomo laulamiselle Liverpool FC:n Anfield-stadionilla. Katsomo on nimetty Buurisodassa (1899–1902) 23.–24. tammikuuta 1900 käydyin taistelun mukaan. Taistelu käytiin paikassa, joka tunnetaan afrikaansinkielisellä nimellä Spioenkop. Taistelussa kuoli yli 300 brittiläistä sotilasta, joista moni oli kotoisin Liverpoolista tai läheisestä Lancashiresta.

3 ”Scouser” viittaa Liverpoolista kotoisin olevaan henkilöön, ja ”tommy” on slangisana tavalliselle sotilalle. Kappale löytyy lukuisista eri lähteistä internetistä. Ks. esim. <https://www.youtube.com/watch?v=puHt8Gb9za8>, jolla esiintyy LFC:n kannatuslaulusta uran tehnyt Jamie Webster.

4 Siinä merkityksessä kuin se tarkoittaa kannattamaani jalkapallojoukkuetta, ei synnyinpaikkaani.

Kirjoitan pääasiassa vuosien 1969–2023 LFC:sta valkoisen, heteroseksuaalin, 65-vuotiaan, edelleen jalkapalloa pelaavan miehen näkökulmasta. Lisäksi painopisteeni on suppeampi kuin esimerkiksi musiikin käyttöä stadioneilla tarkastelevien Laingin ja Linehanin (2013). Yleisempien kappaleiden sijaan keskityn LFC-kappaleisiin ja mahdollisuuksien mukaan sellaisiin, joita laulavat *vain* Liverpoolin fanit. Vaikka koen objektiivisuuden ylläpitämisen vaikeaksi, toivon onnistuvani pysymään kuitenkin analyyttisenä. Siksi, vaikka tämä artikkeli on henkilökohtainen, kokemuksistani ja muistoistani koostettu tulkinta, tarjoan myös laajemman kontekstin. En yritä kerätä *kaikkia* Liverpool Football Clubista koskaan laulettuja kappaleita, vaan pikemmin asettaa *joitain* niistä kontekstiinsa. Tämä on siis yritys selittää – eikä vähiten itselleni.

Liverpool ja LFC

Englannin luoteisrannikolla sijaitseva Liverpool on noin puolen miljoonan asukkaan kaupunki. Laivarahtiin (orjat mukaan lukien) ja puuvillaan perustuvan historiansa vuoksi kaupunki ajautui jonkinasteiseen taantumiaan toisen maailmansodan jälkeen. Selkeimmin tämä ilmeni kantakaupungin mellakoissa vuonna 1981, kun paikalliseen nuorisoon kohdistettu tiukka poliisivalvonta johti laajamittaisiin mellakoihin Toxteth/Liverpool 8:ssa, monien etnisten vähemmistöryhmien pitkäaikaisessa kodissa. Erilaiset uudistamissuunnitelmat ovat sittemmin auttaneet kääntämään kaupunkia kohti parempaa. Tähän ovat kuuluneet muun muassa olemisen Euroopan kulttuuripääkaupunkina vuonna 2008 ja Eurovision laulukilpailujen isännöinti vuonna 2023.

Vuonna 1892 perustetulla LFC:llä on merkittävä historia. Seuran Englannin mestaruuksien lukumäärän – 19 kappaletta – lyö vain Manchester United. Lisäksi LFC on ollut Euroopan mestari useammin kuin mikään muu englantilainen joukkue (kuusi kertaa), voittanut kahdeksan FA Cupia, yhdeksän Englannin liigacupia ja saavuttanut FIFAn seurajoukkueiden maailmanmestaruuden. Seura on ”Englannin jalkapallohistorian menestynein” (Kerr & Emery 2011, 882). Liverpoolin Anfield-stadionista⁵ ja erityisesti fanien laulamista kuuluisassa Kop-katsomossa, johon mahtui aikoinaan seisomaan noin 27 000 katsojaa, on tullut osa seuran menestyksen legendaa.⁶

1990-luvun alkuun tultaessa LFC oli kuitenkin jäämässä jälkeen epäonnistuttuaan sopeutumaan jalkapallon globaaliin aikakauteen. Englannin Valioliiga (EPL) perustettiin vuonna 1992, ja miljoonat punnat, joita sen seurat saivat televisiointioikeuksien myynnistä, puskiivat jalkapallon uuteen aikaan. Tämä oli tulojen nopean kasvun, lippujen hintojen nousun, ulkomaisten pelaajien, managerien ja – mikä tärkeintä – omistajien vyöryn aikaa. LFC oli heikosti varautunut tähän kaikkeen. Samaan aikaan, kun se voitti tasaisella tahdilla tärkeitä palkintoja, kuten Englannin mestaruuden ja Euroopan cupin, seuran puheenjohtaja John Smith luonnehti sen taloustilannetta ”absurdiksi” ja julisti seuran olevan ”vararikossa” (Williams 2012, 429–430). Korjatakseen talouttaan Liverpool aloitti siirtymän pois paikallisen perheen (Mooret, Littlewoodin jalkapallovedonlyönti-, postimyynti- ja vähittäismyyntipisteen omistajat) omistuksesta ja pyrki hankkimaan kansainvälisiä sijoittajia. Pitkäksi venynyt prosessi saatiin päätökseen vuonna 2007, kun amerikkalaiset Tom Hicks ja George Gillett ostivat seuran. Aluksi LFC:n kannattajat – jotka kaipasivat kipeästi tarjottuja investointeja pelisuoritusten parantamiseksi – ottivat nämä lämpimästi vastaan, mutta suhde muuttui pian happamaksi. Lopulta taloudelliset ongelmat pakottivat Hicksin ja Gillettin ulos, jolloin Fenway Sports

5 Irlantilaisesta kansanlaulusta ”The Fields of Athenry” muunneltu versio ”The Fields of Anfield Road” on erityinen suosikki tietyntekijäisten LFC-fanien keskuudessa. Ks. <https://www.youtube.com/watch?v=Ag-LysspS0xo>.

6 Ks. www.youtube.com/watch?v=XNboU_PbZMY. Videolla on materiaalia ottelusta Arsenalia vastaan vuodelta 1964. Selostaja mainitsee Kopin ainutlaatuisuuden ja toteaa, etteivät fanit siellä käyttäydy kuten muut fanit ja ettei hän ole koskaan nähnyt mitään vastaavaa – 28 000 ihmistä, jotka alkavat laulaa yhdessä. Videolla Kopin laulamia kappaleita ovat muun muassa The Beatlesin ”She Loves You” ja Cilla Blackin ”Anyone Who Had A Heart”, jotka osoittavat ylpeyttä kaupungin muusikoista. Huomionarvoisesti väkijoukko näyttää koostuvan pelkästään miehistä, ja videolla näkyvä hämmästyttävä huojuminen on tietysti mahdollista vain seisten – ei istumakatsomoissa.

Group (FSG) osti LFC:n vuonna 2010. Sen johdolla LFC sai 30 vuoteen ensimmäisen Englannin mestaruutensa koronaviruspandemian pilaamalla kaudella 2019–2020 sekä toisen Euroopan Mestarien liiga -voittonsa vuonna 2019.⁷

Kuva 1. Anfield-stadion Liverpoolissa. Kuva: Arne Mueseler / arne-mueseler.com / CC-BY-SA-3.0.

Kuva 2. Liverpool Football Clubin logo ja Kop-katsomon merkki Anfieldin seinässä. Kuva: [Wikimedia Commons](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Liverpool_FC_Crest.jpg) / kuvaaja Rodhullandemu.

7 Ennen kuin FSG osti LFC:n, se tunnettiin parhaiten Boston Red Soxin omistajana. FSG omistaa useita muita urheilu-yhtiöitä. Ks. <https://fenwaysportsgroup.com/the-fsg-family/>. Vaikka amerikkalainen monikansallinen yritys seuran omistajana saattaa olla vastoin monien fanien julkilausuttua eetosta, LFC:n menestys kentällä on kuitenkin pitänyt omistajayritykseen kohdistuvan kritiikin pääosin vähäisenä.

Vaikka jokainen jalkapallofani ajattelee, että juuri heidän joukkueensa ja sen kotipaikka ovat tavalla tai toisella ”ainutlaatuisia”, ei ole perusteetonta todeta, että objektiivisesti katsottuna on tekijöitä, jotka erottavat Liverpoolin kaupunkina muista, minkä myös aiempi akateeminen tutkimus on huomionnut (Belcham 2006). Asuessani Liverpoolissa (1990–1994) tiedostin asuvani paikassa, jonka asukkaat keskustelivat kaupunkinsa tilasta enemmän kuin missään aiemmista asuinpaikoistani. Kaupungin tila oli esillä päivittäisissä keskusteluissa tavoilla, joihin en ollut tottunut. Ja toki ”liverpoolilaiset suhtautuvat kiintymyksellä kaupunkinsa ainutlaatuisuuteen, erityisesti muuhun Englantiin verrattuna” (Power 2011, 100). Tätä korostetaan usein toteamalla, että kaupungin asukkaat ovat ”scousereita, eivät englantilaisia”, mitä lauletaan ja tehdään näkyväksi Anfieldillä ja sen ympäristössä (Rookwood & Millward 2011, 41). John Belcham on esittänyt, että Liverpool on ”Pohjois-Englannissa mutta ei Pohjois-Englantia” (sit. Power 2011, 100). Paikalliset fanit ”pitävät itseään usein ’parempina’ tai ’uskollisempina’ kannattajina... kuin niitä, jotka ovat maantieteellisesti kauempana seuran kotikentästä” (Rookwood & Millard 2011, 37). Lisäksi fanien odotetaan osoittavan uskollisuuttaan vain Liverpoolille, mistä yksi esimerkki on kansallislaululle buuaaminen silloin, kun sitä soitetaan Englannin cupin finaaleissa ja kuninkaallisissa tilaisuuksissa.⁸ Kaupungin tietynlainen erityisyys on todettu aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa. Esimerkiksi Evans ja Norcliffe (2016, 229; *korostus* kirjoittajan) väittävät:

Olisivatko Liverpool FC ja Everton⁹ FC yhtä suosittuja, jos ne olisivat täsmälleen samanlaisia kuin kaikki muutkin joukkueet? Eivät. Juuri Merseysidessä kehittynyt *erityinen* tila jalkapalloseuralle on myötävaikuttanut näiden joukkueiden maailmanlaajuiseen seurantaan.

Henderson ja Oates (2022, 7) puhuvat ”Liverpoolin omaleimaisesta historiasta”, jota Anfield ja sen ympärille keskittynyt laulukulttuuri ilmentävät. Lisäksi on huomioitava, että ”jalkapallo on olennainen osa Liverpoolin kulttuurielämää” (Evans & Norcliffe 2016, 223). Se on myös elintärkeä osa kaupungin taloutta, sillä suuri osa kaupungissa majoittuvista hotellivieraista tulee sinne jalkapallon takia (ibid., 223–224). Jalkapallosta on niin ikään muodostunut ”kaupungin taloudellisen perustan keskeinen tukijalka; kyseessä on kaupunki, joka rakentaa itseään jalkapalloa varten” (ibid., 229).

Samaan LFC:n moderniin historiaan on jättänyt jäljen myös kaksi kamalaa – joskin hyvin erilaista – onnettomuutta. Ensimmäinen sattui 29. toukokuuta 1985 LFC:n ja Juventuksen välisessä Euroopan cupin loppuottelussa Brysselin Heysel-stadionilla. Kyseinen stadion oli huonokuntoinen ja paikoin kirjaimellisesti hajoamispisteessä. LFC oli valittanut Heyselin kunnosta ennen ottelua Euroopan jalkapalloa hallinnoivalle UEFA:lle, joka ei ottanut huomioon seuran pyyntöjä siirtää ottelu toiseen paikkaan. Muistan paikan päältä Heyselistä vastakkaisten joukkueiden kannattajien väliset kiristyvät jännitteet sekä molemminpuoliset yritykset yllyttää ja ärsyttää toista puolta. Samaan aikaan stadionin sisällä olevat fanit onnistuivat ujuttamaan lippujaan ulkopuolella oleville faneille stadionin huonokuntoisen seinän läpi, mikä johti siihen, että stadionille tuli lisää faneja ja sisälle syntyi musertava tungos. Riittämättömien väkijoukkojen hallintatoimenpiteiden takia fanien välisten kiistojen yllyttyä joidenkin Liverpoolin kannattajien onnistui murtaa hutera aita itsensä ja Juventus-fanien välistä, minkä seurauksena pakenevia italialaisia faneja jäi puristuksiin aidan alle. 39 ihmistä kuoli. Myöhemmin 14 Liverpoolin fania todettiin syyllisiksi tappoon. Tämän seurauksena englantilaisilta seuroilta

8 Ks. www.youtube.com/watch?v=-s1g-iCxSlk; ja Henderson ja Oates (2022, 4).

9 Everton on Liverpoolin toinen Valioliigaseura. Se perustettiin vuonna 1878, ja seuran kotipaikka oli alun perin Anfield, josta se lähti vuokrasta käydyn riidan vuoksi vuonna 1892, mikä johti samalla myös Liverpool FC:n perustamiseen. Näiden kahden seuran välinen kilpailu on kiristynyt ja hiipunut vaihtelevasti vuosien varrella, ja niiden välisiä otteluita kutsutaan [Merseysiden derbyiksi](#). Koska seurojen kannatuksessa voi olla hajontaa saman perheenkin sisällä, otteluita nimitetään myös ”ystävällisiksi derbyiksi”. Viime vuosina Everton on leimannut itsensä ”The People’s Clubiksi”, mikä näyttäisi olevan yritys tehdä Liverpool FC:stä ”aristokraattinen” vaihtoehto. Evertonilla on jopa Goodison Parkin stadionillaan tuota nimeä kantava oleskelutila.

kiellettiin pääsy kaikkiin eurooppalaisiin jalkapallokilpailuihin – ensin toistaiseksi, sitten kolmeksi vuodeksi, ja Liverpoolilta vielä kahdeksi lisävuodeksi.

Huhtikuun 15. päivänä 1989 Liverpoolin oli määrä pelata Nottingham Forestia vastaan FA Cupin välierissä Sheffield Wednesdayn Hillsborough-stadionilla. Sisään pyrkivän yleisön puristava massa stadionin ulkopuolella sai poliisin avaamaan ylimääräisen portin stadionille, minkä seurauksena kannattajat ryntäsivät katsomoon. Vielä tuolloin monet fanit halusivat seurata otteluita seisomakatsomoissa, joihin – Heyselin ja muiden jalkapallo-onnettomuuksien jälkeen – johtavien englantilaisten seurojen oli ollut pakko asentaa aitoja estämään fanien pääsy kentälle. Tällainen aitaaminen aiheutti kuitenkin sen, että kun Leppings Lanen päädyssä sijaitsevilla katsomoissa jo olevat fanit joutuivat sisään tulevien uusien fanien musertamiksi, heillä ei ollut pakotietä. Tämä johti lopulta 97 ihmisen kuolemaan. Toisin kuin Heyselissä, jossa ottelu pelattiin loppuun, Hillsborough’lla ottelu keskeytettiin. Jälkimainingeissa Liverpoolin faneja – joiden maine oli tahriintunut Heyselin hirveiden tapahtumien takia – syytettiin välittömästi onnettomuudesta ja demonisoitiin lehdistössä.¹⁰ Kesti 27 vuotta ennen kuin totuus paljastui: korkein oikeus totesi 26. huhtikuuta 2016, että LFC:n kannattajat olivat joutuneet kuolemantuottamuksen (*“unlawful killing”*) uhreiksi.¹¹

Oikeuden päätös saatiin Hillsborough Family Support Groupin ja sen ympärillä vaikuttaneiden ihmisten vuosia kestäneen kampanjoinnin jälkeen, ja tämä on ehkä suurin jalkapallofanien koskaan saavuttama voitto. Samalla uuden globaalien aikakauden kehitys jalkapallossa sai fanit ympäri Yhdistynyttä kuningaskuntaa mobilisoitumaan muun muassa lipunhintojen nousua ja seurojen faniedustuksen puutetta vastaan. LFC:n tapauksessa tähän kuuluivat **Reclaim The Kop**-liike, joka keskittyi LFC:n Kopin heikentyneeksi koettuun ilmapiiriin, sekä kaikkein tärkeimmäksi muodostunut **Spirit of Shankly**¹² (SoS), jonka perustivat Hicksin ja Gillettin pettämiin lupauksiin turhautuneet kannattajat tammikuussa 2008.

Jalkapallo ja media

Tietyllä tavalla ajateltuna Englannin Valioliigan jalkapalloseurat ovat media-yhtiöitä. Ne tekevät jokaisen liikkeensä median katseen alla ja tiiviisti televisioyhtiöiden tarpeita myötäillen. Englannin ykkösdivisioonan uudelleenbrändäys Valioliigaksi vuonna 1992 ja yhteistyö Rupert Murdochin Sky-yhtiön kanssa ”olivat avainasemassa auttamassa englantilaisen jalkapallon toipumista taantumasta” (Millward 2012, 641). Tämä oli uljas uusi alku sen jälkeen, kun englantilaisseurat oli Heyselin jälkimainingeissa suljettu pois kaikista europeleistä. Nykyään jokainen ottelu televisioidaan, ja seurojen keskeisenä tavoitteena on kasvattaa lisääntyviä (ja kallistuvia) fanituotteita ostavaa kansainvälistä fanijoukkoa. Jopa varsinaista kautta edeltävät ystävyysottelut, jotka pelattiin ennen Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja joihin osallistuivat lähinnä kaikkein innokkaimmat fanit, ovat nykyään kaukana kotikentiltä pelattavia loppuunmyytyjä otteluita, joilla LFC:kin kosiskelee kansainvälistä kannattajakuntaansa ja markkinoi brändiään.

Jalkapallon kannalta ylivoimaisesti tärkein media on televisio. Televisio-oikeuksien myynnistä saatu raha on singonnut Valioliigan maailmanlaajuisesti ilmiöksi ja houkutellut omistajia, pelaajia, valmentajia ja faneja ympäri maailmaa. Lisäksi televisio sanelee otteluiden ajankohdan, mikä koituu usein fanien ja valmentajien harmiksi ja pelaajien vaivaksi. On vaikea olla

10 Erityisesti *The Sun*, jonka häpeällinen kuvaus onnettomuudesta – jossa Liverpoolin fanien kerrottiin virtsanneen maassa olevien fanien päälle, ryöstäneen heitä ja hyökänneen avuksi tulleiden poliisien kimppuun – johti edelleen jatkuvaan sanomalehden boikotointiin Merseysidellä. Ks. https://en.wikipedia.org/wiki/Coverage_of_the_Hillsborough_disaster_by_The_Sun. Lauluntekijä Billy Bragg kirjoitti ja levytti myöhemmin kappaleen ”Scousers never buy The Sun”.

11 Hillsborough’n onnettomuuden järkyttäviä tapahtumia on kuvattu monin paikoin populaarikulttuurissa. Ks. esim. Jimmy McGovernin käsikirjoittama *Hillsborough*-televisioelokuva vuodelta 1996 ([https://en.wikipedia.org/wiki/Hillsborough_\(1996_film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Hillsborough_(1996_film))) ja Manic Street Preacherin vuoden 1998 kappale ”S.Y.M.M” (”South Yorkshire Mass Murderer”), jossa katastrofista syytetään poliisia (<https://www.youtube.com/watch?v=mla3u7NfPKM>).

12 Spirit of Shankly (SoS) on nimetty LFC:n entisen managerin Bill Shanklyn mukaan. Shanklyn sosialismin katsotaan usein olevan seuran, tai ainakin monien sen kannattajien, arvojen taustalla. Alun perin Sons of Shanklynä tunnettu järjestö muutti nopeasti nimensä ollakseen osallistavampi. Lisätietoja Shanklysta on alaviiteessä 17.

suhtautumatta tähän ristiriitaisesti. Yhtäältä voin halutessani katsoa kaikki mahdolliset pelit mutta toisaalta taas vastustan sitä, että osa otteluista pelataan aivan järjettöminä kellonaikoina. Television vaatimuksia lukuun ottamatta ei ole mitään syytä järjestää liigaotteluita maanantai-iltaisina viikonloppujen sijaan. Mutta television tuoma raha on muuttanut myös joukkueita. Sikäli, kun se on auttanut tuomaan Alissonin, Salahin ja van Dijkkin kaltaisia pelaajia Liverpooliin, pidän sitä tietenkin hyvänä juttuna. Se, että samalla myös LFC:n kilpailijat ovat hyötäneet, on hieman vähemmän tervetullutta.

Otteluiden televisioinnin mittakaava on suorastaan henkeäsalpaava. Vuoteen 2019 mennessä "[EPL-]otteluita oli lähettänyt 188 maassa yli 40 mediayhtiötä" (Henderson & Oates 2022, 2). Millward (2012, 637) kiteyttää, että Valioliigasta "on tullut ylikansallinen, kun otetaan huomioon kannattajakunnan alueellinen hajautuminen eri puolille maailmaa, pelaajien ja managerien rekrytointi sekä ulkomaisten sijoittajien kiinnostus yksittäisiä seuroja kohtaan". Tämä on johtanut muun muassa siihen, että "suurseurat herättävät nyt ennennäkemätöntä kiinnostusta maantieteellisesti laajalle alueelle levittäytyneessä kannattajakunnassa" (Power 2011, 98). Tässä yhteydessä on kuitenkin tärkeää huomata, että vaikka hyperkaupallistuminen on uutta, ilmiön juuret ovat englantilaisten huipputasoisten otteluiden lähettämisessä esimerkiksi Pohjoismaihin, minkä myötä kansainvälisten fanien määrä alkoi kasvaa (Kerr & Emery 2011, 885; Nash 2000, 8). Tämän voidaan näin jälkikäteen nähdä ennakoineen niitä faneja, jotka kannattavat joukkuetta mutteivat osallistu otteluihin, osana "post-fandomiksi" kutsuttua ilmiötä (Redhead 1997).¹³

Toinen jalkapallon ja median välisen vuorovaikutuksen keskeinen ulottuvuus on internet. Tähän liittyy kaksi tärkeää seikkaa. Ensimmäinen on seuran oma internetprofiili, jota se hyödyntää brändinsä ylläpitämiseen ja edistämiseen. Toinen on fanien internetin käyttö. Lyhyesti sanottuna tämä tarkoittaa sitä, että aiemmin pubeihin ja vastaaviin paikkoihin rajautuneita keskusteluja käydään nyt jatkuvasti ympäri maailmaa (Power 2011, 98). Varsinkin sosiaalista mediaa on hyödynnetty – erityisesti Spirit of Shanklyn kuuluneiden fanien yrittäessä syrjäyttää vihatut Hicksin ja Gillettin seuran johdosta. Fanit esimerkiksi painostivat niitä pankkeja, joille Hicks ja Gillett olivat velkaa, lopettamaan tukensa (Millard 2012, 641). Hicks syyttikin turmiostaan osittain "nettiterroristeja" (ibid., 643). Vaikka taloudelliset ongelmat olivat tärkein syy Hicksin ja Gillettin turmioon, myös fanien osoittamalla vastustuksella ja määrätietoisilla ponnisteluilla internetin välityksellä oli merkitystä (Williams 2011, 438).

Internetissä on myös lukuisia kannatuslaulujen jakamiseen soveltuvia fanisivustoja. Niitä on hyödynnetty muun muassa vastaamaan Reclaim The Kop -ryhmän huoleen laulamisen suosion laskusta: "Seuran tukemana RTK (Reclaim the Kop) -kampanja toimi verkkosivustojen, fanifoorumien ja monien muiden vaikuttamiskeinojen avulla pysäyttääkseen tämän laskun ja palauttaakseen Liverpoolin fanien laulukulttuurin entiseen loistoonsa" (Power 2011, 102).

Toinen keskeinen – ja paljon vanhempi – tapa hyödyntää mediaa jalkapallostadioneilla ovat kaiutinjärjestelmät (PA-järjestelmät). Niiden käyttöönottoa 1920-luvulla on pidetty merkittävänä käänteenä stadionien tunnelman hallinnassa (Laing & Linehan 2013, 312). Vaikka kaiutinjärjestelmiä käytetäänkin usein tiedon välittämiseen, niistä soitettua musiikkia voidaan hyödyntää myös yrityksiin kontrolloida yleisön käyttäytymistä. Kuten Laing ja Linehan (2013, 315) toteavat:

13 Ks. alaviite 9. Kiitos Tommi Römppötille tästä huomiosta.

Äänitettyä musiikkia voidaan myös soittaa ennen ja jälkeen pelejä yleisen tilan hallitsemiseksi samalla tavalla kuin esimerkiksi ostoskeskuksissa tai muissa julkisissa tiloissa, joissa klassista musiikkia käytetään rauhoittavan ja/tai etäännyttävän vaikutuksen aikaansaamiseksi.

Henkilökohtaisesti en ole havainnut tätä Anfieldillä. Tosin sinä aikana, kun olen otteluissa käynyt, on ennen peliä laulettavan LFC:n hymnin ”You’ll Never Walk Alone” rituaali muuttunut: ennen fanit aloittivat sen itsenäisesti mutta nykyisin sen käynnistää äänite. Lisäksi ”neutraaleilla” kentillä, kuten Wembleyllä, äänentoistolaitteisto ohjailee usein fanien tapaa reagoida voittoon. Olemassa oleva tutkimus ei tue ajatusta, että tällainen ohjailu parantaisi fanien viihtyvyyttä. Minä olen ollut jo kauan valmis esimerkiksi siihen, etten enää koskaan kuulisi ”We Are The Championsia” yhdessäkään cupin finaalisissa. Kaikki tämä liittyy yhä voimakkaammin medioituneeseen fanikokemukseen. Pelkistä istumakatsomoista koostuvilla ja korvia huumaavilla äänentoistojärjestelmillä varustetuilla stadioneilla käyminen on aivan erilainen kokemus kuin se väkimassojen liike, jonka koin ensimmäisillä kerroillani Kopissa, ja tunsin aitoa surua katsoessani ottelua Kopissa viimeistä kertaa seisomakatsomosta.¹⁴

Tiivistetysti voidaan todeta, että Valioliiga-seurat ovat tiettyyn pisteeseen asti mediayrityksiä. Ne käyttävät eri tiedotusvälineitä (erityisesti televisiota) – ja tulevat niiden käyttämiksi. Fanien keskustelut käydään sosiaalisessa mediassa, ja tiettyjä viestintävälineitä käytetään vaikuttamaan yleisökäyttämiseen katsomoissa. Mutta entä fanit itse?

Fanius

Tämän artikkelin kannalta on tärkeää huomata, ettei fanius ole yksiulotteista. Se on pikemminkin monitahoista. Kuten aiempi tutkimus on osoittanut, ”kannattajat eivät muodosta monoliittisia ryhmiä” (Evans & Norcliffe 2016, 222). Fanit ovat eriasteisesti ja eri tavoin mukana. Edensor (2015, 84) esittää, että jotkut haluavat yksinkertaisesti keskittyä peliin ja torjua kaiken tunteiden näyttämisen. Liverpoolissa ”suhtautuminen vaihtelee niistä, joita ei kiinnostaa juuri mikään muu kuin spektaakkelin tarjoama välitön viihdearvo ja joukkueen menestys, niihin, jotka uhraisivat minkä tahansa lyhyen aikavälin menestyksen pitkäjänteisen yhteisöllisyyden, vakauden ja ’Liverpoolin tavan’ puolesta” (Power 2011, 97).¹⁵

Lisäksi: ”Perinteiselle jalkapallokannattajalle samaistuminen kannattaansa seuraan on erittäin läheistä, mistä hyvin yksinkertaisena osoituksena on niiden sijaan *me*-pronominin käyttö joukkueeseen viitattaessa, kuten esimerkiksi: ’Emme pelanneet tänään kovin hyvin’” (ibid., 100). Tämän yksilöllisen ja kollektiivisen identiteetin ilmentämisen on havaittu aiheuttavan tilanteita, joissa jotkut fanit saattavat paheksua niitä, jotka eivät laula (Collinson 2009, 18).

Liverpoolin kannattajille tämä ”*me*” voi olla kuitenkin ainoa yhteinen tekijä. Fanit jakautuvat muun muassa sen mukaan, missä he istuvat katsomossa (vain Kopissa lauletaan säännöllisesti, ja siellä istumiseen liittyy tiettyä arvokkuutta [Evans & Norcliffe 2016, 227]), kuinka usein he käyvät peleissä (mitä on olla ”oikea” fani), laulavatko he vai eivät, ja jos laulavat, niin tekevätkö he sen oikein (ibid.). Tällaiset jaottelut tulevat tietysti vielä tavanomaisten luokka-, sukupuoli-, ikä-, rotu-, seksuaalisuus- jne. jaottelujen päälle. On myös pidettävä mielessä, että ”oikeiden” fanien odotetut käyttäytymisnormit

14 Tämä tapahtui 30. huhtikuuta 1994 Norwichia vastaan pelatussa ottelussa, jonka Liverpool onnistui häviämään 0–1. Päivä sai nimekseen Kopin viimeinen taisto (The Kop’s Last Stand). Ks. [artikkeli thesportsman.comissa](https://thesportsman.com).

15 ”Liverpoolin tapaan” pelaamista on ylistetty myös lauluissa. Yksi tällainen kappale on nimeltään ”A Liverbird Upon My Chest”, ja kuten tavallista, siitäkin löytyy erilaisia versioita. Ks. esim. <https://myliverpoolfc.org/003song.htm> ja <https://www.liverpoolway.co.uk/classic/songsfolder/alumc.html>.

Kuva 3. Kop-katsomossa. Kuva: [Wikimedia Commons](#) / kuvaaja Simon Cooper.

muuttuvat jatkuvasti (ibid., 221). Yksi esimerkki LFC:n fanien jakautumisesta on, että vaikka fanit olivat yleisesti ottaen yksimielisiä halustaan syrjäyttää amerikkalaiset omistajat Tom Hicksin ja George Gillettin, pyrkimykset heidän korvaamiseen synnyttivät kaksi kilpailevaa ryhmittymää, joiden ”välillä oli hyvin vähän päällekkäisyyttä (jäsenistössä)” (sit. Williams 2012, 437).

On myös otettava huomioon LFC:n kannattajakunnan erityisluonne. Se, millaisia arvoja Liverpoolin faneilla pitäisi olla, onkin herännyt keskustelua. Kysymykset luokasta ja poliittisesta suuntautumisesta nousevat usein esille tässä yhteydessä. Luokka on performatiivista, ja jalkapallokulttuuri on yksi tämän performanssin toteuttamisen paikoista (Evans & Norcliffe 2016, 221). Esimerkiksi eräs fani ylisti Liverpoolissa syntynyttä entistä pelaajaa Jamie Carragheria siitä, että hän oli ”yksi meistä, työväenluokan poika” (sit. Rookwood & Millward 2011, 44) – juuri sellainen, jonka toinen fani sanoi olevan ”kaikkea, mitä jokainen scouseri haluaisi olla” (sit. ibid, 46). Carragher lujitti imagoaan myös yhtymällä ajatukseen siitä, että liverpoolilaiset eivät ole englantilaisia vaan scousereita (ibid., 45), ja ”hänen tulkintansa kaupungin ja seuran keskeisistä työväenluokkaisista arvoista ja niiden toteuttamisesta ilmeni hänen käytöksessään kentän ulkopuolella ja suorituksissaan kentällä” (ibid., 37). Luokan suhteen Carragher kirjoitti omaelämäkerrassaan Liverpoolin ja Chelsea välisestä kilpailusta: ”Kun me juhlimme työväenluokkaisia juuriamme, niin lontoolaiset taas eivät rakasta mitään niin paljon kuin 20 punnan seteleiden heiluttamista vieraileville faneillemme. Heidän pelaajilleen sallitaan ylellisyys käyttäytyä kuin julkkikset ja supertähdet. Meidän pelaajiemme odotetaan noudattavan toisenlaisia arvoja – (entisen managerin Bill) Shanklyn lakeja – ja osoittavan nöyryyttä kaupungissa, jossa leuhkimista paheksutaan” (sit. ibid., 40–41).

Vastaavien arvojen viimeaikaisiin ilmentymiin kuuluu muun muassa se, miten Spirit of Shankly on ottanut mallia ammattiyhdistysten periaatteista (Williams 2012, 433), kuvailut itseään verkkosivuillaan ammattiliitoksi ja

käyttänyt samassa yhteydessä vasemmistolaista iskulausetta ”Yhtenäisyys on voimaa”. Sen taktiikoiden on sanottu ”heijastelevan niiden perustaa sosialistisessa poliittisessa järjestäytymisessä” (Henderson & Oates 2022, 18). SoS:n muodostivat suurelta osin kaupunkilaiset (Millward 2011, 636), ja se oli aluksi ”syvästi paikallinen, ’scouserilainen’ ja ’luokkasidonnainen’ yhteiskunnallinen liike” (Williams 2012, 433). Se sai inspiraatiota myös entisen managerin Bill Shanklyn kuuluisasta sanonnasta ”socialismi, johon uskon, on sitä, että kaikki tekevät työtä yhdessä ja että kaikki saavat osansa palkinnoista”, joka koristi pian liikkeen verkkosivustoa (Williams 2011, 434). Tätä lievennettiin pian realismilla, kun SoS-ryhmän Jay McKenna sanoi: ”Kyse ei ole sosialismista; kyse ei ole siitä, etteivätkö he [seuran omistajat] voisi olla rikkaita ja etteivätkö he saisi tehdä rahaa. Kyse on siitä, että riippumatta heidän tekemistään päätöksistä, meidän kaikkien on vedettävä yhtä köyttä. Ei voi olla niin, että seura tekee mahdollisimman paljon rahaa hinnalla millä hyvänsä ja jättää kannattajat jälkeen” (Williams 2012, 436). Jos ei mitään muuta niin ainakin SoS pyrkii hillitsemään rajoittamatonta kapitalismia, mikä muistuttaakin jälleen kerran ammattiliittojen toimintaa.

Keskustelua on käyty myös siitä, voivatko Liverpoolin fanit olla konservatiivien äänestäjiä. Tässä kohtaa puolueellisuuteni tulee esiin, sillä mielestäni eivät voi.¹⁶ Siihen on syynsä, että Kopissa lauletaan usein ”Fuck the Tories” ja että siellä laulettiin usein Kopin tulevan juhlimaan, kun Margaret Thatcher kuolee. Tässä yhteydessä on syytä huomata, että Liverpool on ”kaupunki, jolla on vahva identiteetti [ja jolla] oli maine vahvasti sosialistisena kaupunkina ja joka erottui selkeästi Etelä-Englannin konservatiivisesta suurkaupunkikeskittymästä” (Cronin 2017, 252). Skotlantilaisen sosialistin Bill Shanklyn¹⁷ tulo LFC:n manageriksi vuonna 1959 ja sitä seurannut menestys johtivat siihen, että ”kannattajilla ja ammattilaispelaajilla oli selkeä luokkayhteys ja yhteinen kokemus demokraattisesta osallistumisesta, tässä tapauksessa modernin Liverpool FC:n elvyttämisestä” (Williams 2012, 428). Lisäksi vuoden 1981 mellakoita seurannut kaupungin demonisointi sattui rinnakkain LFC:n menestyksen kanssa ja merkitsi sitä, että seura ”tuli edustamaan ja ilmentämään ylpeyttä kaupunkia kohtaan” (Cronin 2017, 252). Samaan aikaan kauaskantoista katkeruutta syntyi, kun julkisuuteen vuosi konservatiiviministeri Geoffrey Howen kommentti, että olisi ehkä parasta jättää kaupunki ”rappeutumaan hallitusti” (sit. Henderson & Oates 2022, 7).¹⁸

Yksi mielipiteitä jakava kysymys kannattajien keskuudessa on se, mihin pisteeseen asti on tarpeellista vihata Manchester Unitedia.

Viimeaikaisista arvojen yhteentörmäyksistä yksi on ollut kannattajien pettymys, kun LFC:n kapteeni Jordan Henderson, joka oli aiemmin ilmaissut tukensa LGBT-yhteisölle, siirtyi pelaamaan homojen vainoamisesta tunnettuun Saudi-Arabiaan. Tässä yhteydessä vedotaan usein ”meidän arvoihimme” tavalla, josta ei aina käy selvästi ilmi, mitä nämä arvot ovat.¹⁹ Kun näihin arvoihin viitataan, se tapahtuu epämääräisin käsittein, kuten SoS:n tiedottajan puhuessa ”Liverpool-viittauksin vaikkapa Istanbulin hengestä²⁰ tai Hillsborough’n tapauksesta” (sit. Williams 2012, 435). Kolmen pelaajan ja entisen kapteenin Steven Gerrardin siirtyminen Saudi-Arabiaan vuonna 2023 todella herättää kysymyksiä siitä, mitä arvoja heihin on iskostettu heidän seurassa olonsa aikana. Kun Bill Shankly oli 1960-luvulla uudelleenrakentanut LFC:n ”socialististen ajatusten peruskalliolle” (Jonze 2021), oli naurettavia palkkoja jahtaavia pelaajia vaikea sovittaa yhteen tämän kanssa. Jos – LFC:n loistavan markkinointisloganin sanoin – ”Tämä merkitsee enemmän”, niin mitä tämä on ja *miten* se merkitsee enemmän?

16 Anonyymi arvioija arveli, että tämä on lioittelua. Viittaa kuitenkin lukuisiin internetissä oleviin videoihin, joissa LFC:n (kaikenikäiset) fanit laulavat ”Fuck the Tories”. Vuoden 2019 parlamenttivaaleissa työväenpuolue sai 65,2 prosenttia äänistä Merseysidessa, mikä merkitsee 6 prosentin pudotusta vuoden 2017 tulokseen verrattuna. (https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_parliamentary_constituencies_in_Merseyside).

Vuonna 2022 liverpoolilais-syntyinen Wrexhamin hyökkääjä Paul Mullin käytti jalkapallokentkiä, joissa luki ”F*** the Tories!” ennen kuin niiden käyttäminen kiellettiin häneltä (<https://www.walesonline.co.uk/sport/football/wrexham-striker-paul-mullin-reveals-26839131>). Ks. myös LFC:n lauluntekijä Jamie Webster laulamassa ”Fuck The Tories” Glastonbury-festivaaleilla vuonna 2002: <https://www.youtube.com/watch?v=hxufz0x4Myg>.

17 Shanklyn merkitys on valtava. Hänen tunnetuimman lainauksensa mukaan ”[j]alkapallossa ei ole kyse elämästä tai kuolemasta – se on tärkeämpää”. Kyseinen lainaus ja lisää tietoa Shanklysta ja hänen ajatuksistaan löytyy esimerkiksi täältä: https://www.youtube.com/watch?v=e_bdn-GZLJps.

18 Ks. myös <https://www.bbc.com/news/uk-16361170>.

19 Ks. esim. www.liverpoolway.co.uk/index.php?/articles/latest-news/carragher-footballers-will-think-very-carefully-about-speaking-out-on-inclusivity-issues-after-henderson-furore-r3820/.

20 Vuonna 2005 Liverpool pelasi AC Milanin vastaan Istanbulissa Euroopan Mestarien liigan loppuottelussa. Joukkue oli puolijajalla 3–0 tappiolla mutta teki uskomattoman nousun tasatilanteeseen 3–3 ja voitti ottelun jatkoajan jälkeen rangaistuspotkukilpailussa. Sekä ottelua että Liverpoolin fanien puolijajalla laulamaa kappaletta ”You’ll Never Walk Alone”, joka uhmakkuuden osoituksena näytti innostaneen joukkuetta, on mytologisoitu vuosien varrella. (Ks. Jonze 2021.)

Otteluiden maailmanlaajuinen televisiointi on vaikuttanut merkittävästi seurojen kannattajakuntien globalisoitumiseen. Kansainvälisten kannattajajoukkojen osallistuminen peleihin paikan päällä Anfieldillä²¹ on nykyään aivan arkipäivää ja maailmanlaajuisen fanikannan kehittäminen huippuseuroille lähes välttämättömyys. Valioliigan muututtua koko ajan kansainvälisemmäksi tuotteeksi on ulkomaalaisten fanien määrä otteluissa kasvanut, mikä saattaa lisätä jännitteitä ”paikallisten” fanien kanssa (Nash 2000; Evans & Norcliffe 2016, 227). Näin voi olla erityisesti niiden kohdalla, jotka on hinnoiteltu ulos otteluista (Millward 2012, 636). Evertonin fanit ovatkin pilkanneet Liverpoolin ulkomaalaisia kannattajia laulamalla, että skandinaavisten Liverpool-fanien pitäisi ”painua vittu takaisin Norjaan” (Henderson & Oates 2022, 13).

”Paikallisten” ja kansainvälisten fanien väliset erot tulevat esille hyvin erilaisina suhtautumistapoina pelaajiin: paikalliset ihannoivat liverpoolilais-syntyisiä, mutta (maantieteellisesti) etäisemmät fanit punnitsevat maltillisemmin (Rookwood & Millward 2011). Ilmiö näkyy myös erimielisyyksinä siitä, kuinka paljon vastustajia tulee pilkata ja mitä Liverpoolin kannattaminen merkitsee paikallisille verrattuna Yhdistyneen kuningaskunnan ulkopuolella asuville (Evans & Norcliffe 2016, 221). Tällaiset jakolinjat ovat vahvistuneet varakkaiden vieraillevien fanien (vastakohtana vakiokävijöille) alettua seurata urheilua, joka oli aiemmin vain paikallista ja työväenluokkaista (ibid.). Nykyiset superklubit kuitenkin ”hyötyvät miljoonista satelliittikannattajista ympäri maailman” (Henderson & Oates 2022, 21), ja esimerkiksi Real Madrid saa 60 prosenttia myyntituotteiden tuotoista ulkomaisilta faneilta (Kerr & Emery 2011, 880). Myös televisio on muuttanut fanikulttuuria. Kuten Nash (2000, 6) toteaa:

Faniuden maantieteellinen hajautuminen on aiemmin saattanut olla vain televisiointista seurannut ”vahinko”, mutta nykyään se on keskeisessä asemassa englantilaisten huippuseurojen tuottojen maksimoinnissa, sillä niiden suhteet paikallisiin yhteisöihin heikenevät niiden etsiessä tietoisesti kaikkein kannattavimpia lippu- ja kannatustuotemarkkinoita (muualta tulevat fanit käyttävät eniten rahaa per henkilö per vierailu [Lee 1999, 89]). LFC:n otteluiden yleisöt ovat muuttuneet huomattavasti sen jälkeen, kun vuonna 1994 siirryttiin istumakatsomoihin: yleisö on varakkaampaa, ja lippujen hinnat ovat nousseet 300 prosenttia. Monien paikallisten suhdetta LFC:iin leimaa näin ollen yhä enemmän sosiaalinen syrjäytyminen, ja ottelupäiville LFC:n Anfieldin kentällä on tyypillistä harmaa talous (mukaan luettuna lippujen trokaaminen) ja kamppailu vähistä lipuista.

Pääsylippujen korkeat hinnat ovat myös johtaneet lajin siirtymiseen kauemmas sen työväenluokkaisesta perustasta kohti varakkaampaa yleisöä (Armstrong & Young 1999, 203; Rookwood & Millward 2011, 41), mikä on johtanut ”työväenluokkaisten fanien määrän vähenemiseen” (Edensor 2015, 87). Esimerkiksi vuosina 1990–2011 ”Britannian kumulatiivinen inflaatio oli 77,1 prosenttia, mutta jalkapallolippujen hinnat nousivat Anfieldillä 1108 prosenttia” (Evans & Norcliffe 2016, 225). Henderson & Oates (2022, 6) ovat todenneet: ”Liput ja matkamuistot ovat kalliita ja siten usein työväenluokkaisten fanien ulottumattomissa. Liverpool FC:n tapauksessa paikallisten on yhä vaikeampaa osallistua otteluihin, koska keinottelijat ostavat lippuja myydäkseen niitä seuran ulkomaalaisille faneille.”

Vaikuttaa siltä, että ”paikallisten” ja muiden fanien välille on syntynyt eräänlainen kahtiajako. Vaikka Liverpoolin faniryhmät, kuten Reclaim The Kop ja SoS, ovat pyrkineet ottamaan kansainvälisiä faneja mukaan toimintaansa, näyttää joillakin tahoilla vallitsevan ajatus, etteivät tällaiset fanit olisi

21 Vuonna 2010 vulkaaninen tuhka aiheutti lentojen peruutuksia eri puolilla Eurooppaa, minkä seurauksena Anfieldillä oli 8000 tyhjää paikkaa (Rookwood & Millward 2011, 42).

”oikeita” kannattajia. He eivät välttämättä osaa laulujen sanoja tai – mikä vielä pahempaa – laulavat ne väärin. Kansainvälisiä faneja on esimerkiksi halveksuttu näiden käytettyä *molempien* joukkueiden huiveja ottelua juhlistaessaan. Pesunkestäville kannattajille (minä mukaan luettuna) fanin tehtävä on tukea omaa joukkuetta, ei näyttää vastustajien värejä. SoS on ottanut tässä jonkinlaisen kasvatuksellisen roolin. Vuonna 2009 sen puheenjohtaja Paul Rice sanoi, että muiden kuin Liverpoolissa asuvien fanien on opittava Liverpoolin kannattajana olemisen säännöt:

Jos haluat tukea Liverpoolia, siihen liittyy tiettyjä vaatimuksia, jotka erottavat meidät muista. Ja toivomme niiden olevan syynä siihen, että kannatat Liverpoolia. Ei se, että voitamme paljon pokaaleja, vaan se, että meillä on tietty asenne asioihin ja toimimme eri tavalla... Kyse on siitä, että meillä on hieman enemmän tyyliä ja kulttuuria sekä ymmärrystä siitä, mistä Liverpool Football Club on tullut. Ja siitä, missä se on ja miten sinne on päästy, sekä niistä arvoista, jotka seuraan ovat iskostuneet. (Sit. Millward 2012, 638.)

Kuten Millward (ibid., 639) huomauttaa, hyväksytyksi tuleminen tapahtui ”vain sillä ehdolla, että he [fanit] omaksuivat joukkueen tukemista koskevan säännösten”. Ulkomaalaisen fanin tehtävänä oli oppia ja sopeutua olemassa oleviin yleisörituaaleihin, *ei* kehittää omiaan. Tämä tapahtuu kontekstissa, jossa Kopissa ”ulkopuolisia kritisoidaan siitä, että he eivät tunne kannattajien harjoiteltuja rituaaleja” (Evans & Norcliffe 2016, 219). Lyhyesti sanottuna tässä keskustelussa on kyse siitä, mitä tarkoittaa olla yksi ”meistä” – ”todellinen” Liverpoolin kannattaja – ja miten sen voi näyttää. Kysymys on ollut olemassa jo pitkään, ja kannattajuuteni alkuaikoina minäkin yritin sopeutua joukkoon omaksumalla scouse-aksentin ja pukeutumalla tavalla, jonka ajattelin fanitovereideni hyväksyvän. Eräs SoS:n edustaja ilmaisi asian näin:

Scouse-lähtöisyys oli ratkaisevan tärkeää [SoS:lle], koska ne tuhannet Merseysiden ulkopuolelta tulevat Liverpoolin kannattajat, jotka uskoivat siihen, tekivät sen siksi, että he uskoivat seuran kulttuuriin – joka on tietenkin pohjimmiltaan Liverpoolin kulttuuria... He uskovat Liverpool-viittauksin vaikkapa Istanbulin henkeen tai Hillsborough’n tapaukseen. Jos uskot siihen tai johonkin muuhun vastaavaan, niin hyvä, olet mukana. (Sit. Williams 2011, 435.)

Kuten Williams (ibid.) toteaa: ”Tämä melko reduktionistinen näkemys auttoi myös luomaan perustavan filosofisen rakenteen SoS:n pohjalle – paikalliset, ’aidot’ scouserit johtavat ja ohjaavat politiikkaa, mutta sitä täydennetään ja legitimoidaan globaalilla Punaisella tuella.”²²

Kansainvälisillä faneilla on kuitenkin sellainen keskeinen ero paikallisiin, että heistä voi tuntua helpommalta muuttaa uskollisuuttaan, jos asiat menevät kentällä huonosti. Nash (2000, 14) ehdottaa, että

[s]e, miten voimakkaasti vastustetaan niitä faneja, jotka ovat valmiina vaihtamaan seurauskollisuuttaan joukkueen alisuoriutumisen vuoksi, on myös osoitus englantilaisten fanidiskurssien läpätunkevuudesta, uskollisuuden keskeisestä asemasta ja henkilökohtaiseen emotionaaliseen ja psykologiseen pääomaan panostamisesta.

Tällainen ajatus on mahdoton ”paikallisille faneille”, jotka ”pysyvät innokkaasti kannattajina, koska heillä ei ole mitään muuta realistista vaihtoehtoa; he ovat emotionaalisesti sitoutuneet seuraan, josta on tullut osa heidän identiteettiään” (Evans & Norcliffe 2016, 229). Sellainen minä olen. Olen liverpoolilainen ja tulen Spion Kopista.

22 ”Reds”, lempinimi Liverpool FC:lle, suom. huom.

Lasken oman fanitukseni alkaneen 1. toukokuuta 1965, kun Liverpool pelasi Leedsia vastaan FA Cupin loppuottelussa, joka oli tuolloin englantilaisen jalkapallokauden kohokohta. Liverpool voitti 2–1, ja minä rakastuin. Näin joukkueen ensimmäisen kerran livenä Queens Park Rangersin kotistadionilla Loftus Roadilla vuonna 1969 ja Anfieldillä vuonna 1971. 1970-luvun puoliväliin mennessä olin vakiokävijä ja kausikortin hankin 1980-luvulla. Luovuin siitä myöhemmin samalla vuosikymmenellä ja hankin sen sitten uudelleen 1990-luvulla. Säilytän sen kuolemaani asti. Olen nähnyt joukkueen pelaavan seitsemässä Euroopan cupin tai Mestarien liigan loppuottelussa, useissa FA Cupeissa ja lukuisissa liigacupeissa, ja olen ollut paikalla, kun se on voittanut Englannin mestaruuden. Olen käynyt Liverpoolin pelissä ainakin seitsemässä maassa. Se on ollut aikamoista, etenkin kun olen asunut kaupungissa tuona aikana vain kolme vuotta.

Kuten kaikkien (Henderson & Oates 2022, 5), myös minun faniuteni on henkilökohtaista. Se, mitä LFC merkitsee minulle, on osa identiteettiäni – vihamielisyyden tai suopeuden keskeinen merkki. Olen yksi niistä faneista, jotka ”kannattavat seuraansa ehdoitta, riippumatta tarjolla olevasta ’tuotteesta’” (Edensor 2015, 87–8) – vaikka tietenkin suosin voittavaa tuotetta! En kuitenkaan voi käsittää puhetta jalkapallofaneista ”kuluttajina” (Kerr & Emery 2011). Olipa suhteeni LFC:iin mikä tahansa, se on paljon enemmän kuin vain jonkin tuotteen kuluttamista. *Paljon* enemmän. Objektiiivisesti katsottuna²³ ymmärän, että ajatus jalkapallon katsomisesta voidaan nähdä kuluttamisena, mutta jalkapallossa ei ole kyse objektiiivisuudesta. Pelissä, jossa – käyttäkseni usein lainattua kliseitä – ”kaikki on kiinni mielipiteistä”, objektiiivisuudella ei ole juuri merkitystä. Jalkapallo on maailma, jossa subjektiiivisuus on normi ja jossa akateemisella objektiiivisuudella ei ole minkäänlaista kulttuurista pääomaa.

On myös tärkeää huomata jalkapallofaniuteen liittyvä *heimoajattelu*. Monille yhteen heimoon kuulumisen merkitsee automaattisesti muiden heimojen kieltämistä. Minä kuulun tähän joukkoon. Vaikka tiedänkin joidenkin uskomusten olevan yksinkertaisesti väärää, *tiedän* myös, että muiden joukkueiden kannattajat ovat yksinkertaisesti väärässä. On ihmisiä, jotka voivat katsoa mitä tahansa jalkapallo-ottelua ja nauttia siitä. Minä en kuulu heihin. Ellei Liverpool pelaa, en yksinkertaisesti *välitä* (ellei pelin lopputulos vaikuta Liverpooliin jollain tavalla). Tähän on olemassa kaksi poikkeusta: paikallinen lapsuudenseurani Aldershot Town, jota seuraan edelleen aina kun voin, ja Manchester United – jonka haluan häviävän joka kerta. *Toiset* (käsité on valittu tarkoituksella sen heimoajattelullisten konnotaatioiden vuoksi) joukkueet eivät merkitse minulle mitään.

Anekdootti: Entinen kumppanini osti minulle kerran Nick Hornbyn kirjan *Fever Pitch*, joka on erittäin hieno kirja. Kumppanini ei kuitenkaan ymmärtänyt, että se ei kiinnostanut minua millään tasolla. Hän erehtyi luulemaan, että pitäisin siitä, koska se käsitteli jalkapalloa. Minulle se kuitenkin käsitteli *Arsenalia*, mikä taas tarkoitti, että se *ei* käsitellyt jalkapalloa. Minä välitän Liverpoolista, muiden joukkueiden kohtalo on *muiden* asia. Niiden hölmöjen.

Songs to Learn and Sing

Fanien laulamiseen on kiinnitetty jonkin verran akateemista huomiota. Yleinen yksimielisyys vallitsee siitä, että fanien laulu tulee alhaalta päin, kun taas musiikin käyttö äänentoistojärjestelmissä on ylhäältä tuleva yritys määrätä järjestyksestä (Laing & Linehan 2013, 308). Jalkapallolaulujen kehitys kytkey-

23 Mumford (2012) erottaa toisistaan ”puristit”, jotka arvostavat peliä riippumatta siitä, mitkä joukkueet pelaavat, ja ”partisaanit”, jotka ovat kiinnostuneita vain oman joukkueensa peleistä. Olen partisaani, joka kiittää Tommi Römpöttiä siitä, että hän auttoi minua ymmärtämään tämän näkökulman.

tyy luonnollisesti laajempaan populaarimusiikin kehitykseen. Oikeastaan jalkapallo-otteluissa laulaminen vasta onkin *todellista* populaarimusiikkia – siis aivan erityinen nykymedian muoto. Voitaisiin väittää, että se on jopa *kaikkein* demokraattisin musiikin tekemisen muoto, sillä *kuka tahansa* voi ottaa siihen osaa. Kuten Armstrong ja Young (1999, 180) toteavat, "[j]ulkisena sosiaalisen ja kulttuurisen identiteetin ilmaisun muotona jalkapallolauluille²⁴ ei ole mitään toista nykyaikaista vastinetta". Monien osallistujien elämässä ottelut ovat ainoita hetkiä, jolloin heillä on tapana laulaa julkisesti. Ne, joita ajatus laulamisesta yksin julkisella paikalla kauhistuttaa, saattavat kuitenkin laulaa muiden fanien seurassa. Otteluissa laulaminen on myös yksilöllisen ja kollektiivisen identiteetin osoitus, ja jotkut fanit saattavatkin paheksua niitä, jotka eivät laula (Collinson 2009, 18).

Hieman samalla tavalla kuin muussakin live-viihteessä, myös jalkapallo paikan päällä on elämykselliseen kuluttamiseen uppoutumista. Se ei ole osa jokapäiväistä elämää vaan rituaalia, jonka erityisyys perustuu sekä tuttuihin tapoihin (vakituksille faneille) että arjesta irrottautumiseen. Omat ongelmat tapaavat unohtua, kun on yhdessä tuhansien muiden kanssa, joiden kaikkien ensisijainen tavoite on kannustaa joukkue, *minun joukkueeni*, voittoon. Siinä on samanlaista eskapismia kuin livemusiikin yleisöissä (Behr et al. 2016). Jalkapallofanius tarkoittaa kuitenkin myös sitä, että pakotietä ei ole. Minulle lähetetään lähes päivittäin tekstiviestejä LFC:n kohtalosta, varsinkin jos se häviää! Sitä vastoin minulle lähetetään harvoin tekstiviestejä musiikkiin liittyvästä fanituksestani. LFC:n kannattajana olemisen luonnehtii identiteettiäni muille tavalla, jota esimerkiksi Bruce Springsteenin kannattaminen ei tee.

Vaikka televisio hallitseekin nykyään lajia, tärkeintä on *paikalla oleminen*. Nimenomaan siitä ihmiset maksavat poikkeuksellisen paljon. He haluavat olla *paikalla* ottelussa, olla *osa* sitä. Se tarkoittaa sitä, että on osana tunnelmaa – hankala käsite, jossa laulamisella on erityinen rooli (Edsenor 2015, 83). Fanit tekevät tunnelman, ja se on olennaisen tärkeää – niin *in situ* kuin televisioidunkin ottelun kuluttamiselle.²⁵ Tämä tuli elävästi esille koronaviruspandemian aikana. Tunnelmaa luovien kannattajien puuttuminen katsomoista synnytti tunteen irtonaisuudesta, ja pelaajien juhliminen lähes tyhjällä stadionilla oli jokseenkin aavemaista.

Yleisö voi luoda pöhinää ja hurrata tietyille pelin osa-alueille. Mutta vasta sen *laulaessa* asiat todella heräävät eloon, vasta silloin tunnelmasta tulee *todellinen*. Laulaminen ei vain *lisää* jotain "tunnelmaan" vaan *on* sitä. Tunnelman tuottamiseen vaikuttavia keskeisiä tekijöitä ovat muun muassa "joukkueen senhetkinen menestys, ottelun tärkeys sekä luottavainen ja rento sosiaalisuus, jollaista ei yleensä esiinny muualla" (Edsenor 2015, 85).

Armstrong ja Young (1999, 181) esittävät, että "faneilla on merkittävä rooli ottelun speaktaakkelin luomisessa", ja katsovat, että on tärkeää "tutkia miten ja miksi jalkapallofanit laulavat, huutavat, elehtivät ja tanssivat pakkomielteistä tukeaan tai, mikä on yhtä tärkeää, ymmärtää, milloin he antautuvat vastustajan tervehenkiseen pilkkaamiseen" (ibid., 173). Lisäksi he toteavat, etteivät kannattajat ole koskaan uskoneet otteluiden lopputulosten määräytyvän yksinomaan sen perusteella, mitä kentällä tapahtuu (ibid., 176). Laulamisen tehtävänä on kohottaa joukkueen mielialaa ja yhdistää hajanaiset fanit yhden asian taakse – voiton ja siihen liittyvän vastustajan kukistamisen. Armstrong ja Young (ibid., 204) tiivistävät:

Jalkapallolauluja käsittelevissä akateemisissa analyyseissä on tavattu esittää, että nämä vallitsevaa järjestystä horjuttavat laulut ovat välineitä nationalismiin, regio-

24 Hoilaamisen (*chanting*) ja laulamisen (*singing*) välillä voi nähdä olennaisia eroja, mutta tämä voi odottaa toista artikkelia.

25 On myös huomattava, että LFC:n laulujen laulamisen Anfieldin lähiympäristön pubeissa on tärkeä osa tunnelman luomista ennen ottelua ja sen jälkeen. Jollain tavalla täpötäydet pubit, joissa ihmiset seisovat ja laulavat, täyttävät istumakatsomoiden aiheuttamat aukot tunnelmassa ja yhteisöllisyydessä.

nalismien ja yhteiskuntapoliittisen vastakkainasettelun ilmaisemiseen – ja toisinaan lauluissa onkin jälkiä tällaisesta. Laulut ovat kuitenkin muutakin... ne voidaan ymmärtää keinoina dramatisoida ja liioitella sellaista kulttuurista samastumista, joka käyttää sukupuoli- ja sosiaalisia eroja jännitteiden luomiseen, nostalgian synnyttämiseen, lujuuksen osoittamiseen tappionkin edessä, pilkkaamiseen ja läheisyyden tarjoamiseen.

Vuotta myöhemmin Nash (2000, 97) kirjoitti, että aiemmat analyysit olivat tukeutuneet ajatuksiin identiteetin performoinnista ja transgressioista sekä näiden yhdistelmästä. Kuten Collinson (2009, 15) toteaa, "[j]alkapallolaulut ja yhteislaulu ovat keskeisiä jalkapallofaniuden perinteille ja performanssille". Collinson ehdottaa, että Christopher Smallin (1998) käsite *musicking*, joka viittaa musiikkiin pikemmin toimintana kuin asiana, on olennainen sen ymmärtämiseksi, mistä oikein on kyse. Tässä tapauksessa *musicking* ja siihen osallistuminen tarkoittavat oman paikan ja joukkueen juhlimista ja samalla pyrkimystä pelotella vastustajia, jotka pyrkivät pilaamaan nuo juhlat. Kuten Power (2011, 107) toteaa, äänen, myös laulun, käytön tarkoituksena on "pelotella vastustajajoukkuetta ja sen kannattajia ja asettaa heidät epäedulliseen asemaan". Vaikka vastapuolen fanit Englannissa kohtaavat enää harvoin sellaista väkivaltaa, joka luonnehti jalkapallon seuraamista 1970- ja 1980-luvuilla, (rajoitettu) uhkailu on usein keskeinen osa vastapuolen fanien ja pelaajien Anfield-kokemusta. He joutuvat astumaan kentälle "Tämä on Anfield" -kyltin alta, mikä muistuttaa heitä siitä, että kyseessä paikka, jota on syytä, jos ei pelätä, niin ainakin kunnioittaa. Monien vuosien ajan Anfieldin ulkopuolella myydyissä t-paidoissa oli kuva, jossa vapiseva vastustajan pelaaja katsoi Anfieldin kentälle ja julisti: "En mene tuonne."

Jalkapallo-otteluissa laulamisen kehitys on yhdistetty myös 1960-luvun nuorisokulttuurin kehittymiseen (Armstrong & Young 1999, 180; Laing & Linehan 2013, 312; Williams 2012, 428). Collinson (2009, 23–24) on esittänyt, että "vasta 1960-luvulla yhteislaulusta tuli seisomakatsomoiden elämää määrittävä elementti". Myös Laing ja Linehan (2013, 307) katsovat, että "populaarimusiikki on ollut läsnä läpi jalkapallon modernin historian", ja mikä erityisen olennaista, David Goldblatt on esittänyt, että "uuden popmusiikin ja jalkapallon välinen kontakti syntyi *Anfieldillä*" (sit. Laing & Linehan 2013, 311, korostus kirjoittajan). Yksi esimerkki tästä on The Farm -yhtyeen laulajan Pete Hootonin toimiminen *The End* -fanilehden päätoimittajana.²⁶

On tärkeää ymmärtää, että jalkapallo-otteluissa laulaminen on yksi harvoista *spontaanin* julkisen yleisölaulun muodoista. Vaikka stadionin johtajat pyrkivätkin enenevässä määrin ohjailemaan laulamista, tapahtumat kentällä (tai niiden puute) voivat synnyttää erilaista laulamista – joukkueen kannustamista, tiettyjen pelaajien ylistämistä, toimitsijoiden ja vastustajien halventamista ja niin edelleen. Poliittisia mielenosoituksia ja joitakin muita urheilutapahtumia lukuun ottamatta en ole juuri todistanut spontaania julkista laulamista muualla. Jalkapallossa on tässä mielessä jotakin erityistä, mikä herättää kysymyksen, miksi näin on.

Armstrong ja Young (1999, 174) esittävät Foucault'n pohjalta, että fanien käyttäytyminen on vallankäytön muoto, johon viranomaiset ovat suhtautuneet varauksellisesti. Tämä on näkynyt esimerkiksi vaatimuksissa siitä, että Valioliigan stadionien on oltava yksinomaan istumakatsomollisia sekä yrityksissä nujertaa poliittisesti epäkorrektien laulujen laulamista. Siis myös laulujen sisältöä on yritetty valvoa. Esimerkiksi Armstrongin ja Youngin (1999, 178) mukaan "jopa 'hyväksytyjen' laulujen listoja ja 'laulualueita' on kokeiltu

26 Ks. www.facebook.com/theENDfanzine/.

keinoina poistaa voimakkaat [laulajat, jotka voisivat häiritä ilmapiiriä]”. He toteavat myös:

Tässä uljaassa uudessa, puhtaassa ja antiseptisessä maailmassa seurat ovat huomanneet, että ne joutuvat orkestroimaan laulamista tai jopa soittamaan lauluja äänentoistolaitteiden kautta luodakseen intohimoa ja tunnelmaa, joka on miltei kadonnut istumakatsomoiden asiakaslinnoista. (Ibid., 203.)

Tässä on kuitenkin havaittavissa myös jotain kehitystä parempaan. Jos esimerkiksi rasistinen hoilailu oli joskus *de rigueur*, se on nyt ainakin huomattavasti vähäisempää. Edistystä on tapahtunut, vaikka vain vähän.

Samaan aikaan useimmat fanit haaveilevat pelaamisesta kannattamassaan joukkueessa. Mutta koska he eivät pelaa, heidän tärkein tehtävänsä on auttaa joukkuetta, ja ilmeisin keino siihen on laulaminen (Power 2011, 100). Edensorin (2015, 82) mukaan faneilla ”on mahdollisuus vaikuttaa siihen, mitä kentällä tapahtuu”. Managerit ja pelaajat viittaavatkin toistuvasti faneihin joukkueen ylimääräisenä, kahdentenatoista pelaajana, jonka tärkein vaikutus syntyy laulamalla. Kuten Edensor (2015, 85) esittää:

Yleisesti ajatellaan, että fanit voivat vaikuttaa ottelun lopputulokseen ”kahdentenatoista pelaajana”, ja tätä pidetään usein keskeisenä selityksenä sille tilastolliselle tosiasialle, että ammattilaisjalkapallossa kotijoukkue on todennäköisempi voittaja.

Power (2011 101) lisää:

Sen lisäksi, että kannattajien keskuudessa vallitsee vakaa usko heidän kykyynsä vaikuttaa kentän tapahtumiin – kykyyn piristää joukkuetta ja auttaa sitä voittamaan ottelu – myös pelaajat ja valmentajat vahvistavat usein tätä uskoa kommentoidessaan tiedotusvälineille, että yleisö kohottaa joukkueen henkeä tai että he [pelaajat] pelaavat paremmin kuullessaan nimeään laulettavan.

Koska en voi pelata LFC:ssä, minun osuudekseni jää kohottaa pelaajien mielialaa laulamalla ja samalla esittämällä osaa identiteetistäni. Power (2011, 102) muistuttaa, että kannattajien keskuudessa käydään paljon keskustelua siitä, tekevätkö he tarpeeksi auttaakseen, erityisesti jos joukkueella menee huonosti, ja miten he voisivat parantaa asioita. Powerin (ibid., 100) mielestä seuran näkeminen osana omaa minäkuva

vaatii ainakin teoriassa, että fanien on tehtävä oma osuutensa, ja koska heiltä on kielletty pääsy pelikentälle, he hoitavat osuutensa suurelta osin laulamalla. Tähän käytetään erilaisia tekniikoita: tilan valloittamista ja paikan rakentamista pyrkimyksenä saavuttaa musiikillinen ylivalta vastapuolen kannattajiin nähden sekä äänenvoimakkuuden että nokkeluuden avulla, omien pelaajien ylistämistä ja kannustamista sekä vastapuolen pelaajien haukkumista ja oman (ylivertaisen) identiteetin rakentamista ja juhlistamista.

Monet kirjoittajat suhtautuvat nostalgisesti aikaan ennen istumakatsomoiden yleistymistä, sillä yleisön huojuminen katsomoissa – ehkä erityisesti juuri Kopissa – loi pohjan riehakkaalle tunnelmalle. Kopista muodostui ”aito kollektiivinen kulttuurinen tila työväenluokkaisten ihmisten ja heidän symbolisten edustajiensa julkiselle ilmaisulle ja kanssakäymiselle” (Williams 2012, 427). Armstrong ja Young (1999, 205) surevat ”yksittäisten istumapaikkojen yleistymistä, mikä tuhoaa vanhan seisomakatsomokulttuurin”, ja Power (2011, 102) on havainnut LFC:n fanien huolen Kopin heikentyneestä ilmapiiristä sen

jälkeen, kun se muutettiin istumakatsomoksi. Se myös edesauttoi Reclaim The Kopin toiminnan käynnistämistä lokakuussa 2006. Powerin (2011, 102) mukaan ”kampanja toimi seuran tukemana verkkosivujen, fanifoorumien ja monien muiden vaikuttamiskeinojen avulla pysäyttääkseen rappeutumisen ja palauttaakseen Liverpoolin fanien laulukulttuurin entiseen loistonsa”.

Manchester Cityn fanit kokivat menetyksen seuran muutettua kotipaikastaan Maine Roadilta sponsoroidulle Etihad-stadionille. Tätä menetystä tarkastelevassa artikkelissaan Edensor (2005, 84) kritisoi ”stadionin johtajien tökeröitä strategioita ilmapiiriin ’parantamiseksi’”. Yhdyn edellä mainittuun nostalgiaan. Ensimmäiset kokemukseni Kopissa olivat osana huojuvaa masaa tietämättä, mihin osaan katsomoa päätyisin ottelun tärkeimpien hetkien aikana. Istuminen *ei* ole sama asia. Se on tietysti turvallisempaa mutta yksinkertaisesti ei yhtä hieno tapa seurata ottelua. Se ei ole yhtä jännittävää ja nautinnollista. Kuten Edensor (2015, 88) toteaa, välttämättömästä nostalgiasta huolimatta

tiettyinä ottelupäivinä täyteen ahdettujen katsomoiden on täytynyt tarjota paremmat mahdollisuudet kovemman melun tuottamiseen, fyysiseen kosketukseen ja kentän tapahtumiin osallistumiseen, mikä on osaltaan vaikuttanut tiiviin, painostavan kollektiivisen ilmapiirin syntymiseen, johon kannattajat ovat imeytyneet.

Liverpoolin jalkapallon ymmärtämisessä tila on avainasemassa (Evans & Norcliffe 2016, 219), ja Anfield on huipputila. Monet seurat, kuten Manchester City, Arsenal ja Tottenham Hotspur, ovat muuttaneet uusille kentille viime vuosina. Huolimatta eri aikoina tehdyistä lukuisista suunnitelmista muuttaa pois Anfieldiltä²⁷ LFC on kuitenkin pysynyt alkuperäisellä kotikentällään ja päätynyt lopulta vain lisäämään vähitellen sen kapasiteettia. Seuran omistava FSG on ilmeisesti oppinut, että Anfield on keskeinen osa LFC:n kannattajien psykologiaa (Cronin 2017, 263). Grant Farredille se on ”kaupungin ja Liverpoolin poikkeuksellisen erityisyyden ruumiillistuma, ei pelkästään sen symboli” (sit. Cronin 2017, 252).

On syytä huomata, että jalkapallon uuteen aikakauteen on kuulunut myös faniaktiivisuuden nousua. Liverpoolin tapauksessa tähän on kuulunut [Hillsborough-kampanja](#), jossa fanit taistelivat 27 vuoden ajan saadakseen Liverpoolin fanit vapautettua syyllisyydestä katastrofin aiheuttamiseen. Keskeisenä käännekohtana kampanjalle on pidetty fanien puhkeamista laulaen vaatimaan ”oikeudenmukaisuutta” ministeri Andy Burnhamin puheen aikana tragedian 20. vuosipäivänä (Power 2011). SoS-ryhmä oli keskeisessä roolissa amerikkalaisomistajien Tom Hicksin ja George Gillettin vastaisessa kampanjassa, ja yhdessä muiden kannattajaryhmien kanssa sen onnistui pakottaa seurat, LFC mukaan luettuna, luopumaan suunnitelmista Euroopan Superliigan perustamisesta huhtikuussa 2021. Tähän kuului myös SoS:n pilkka LFC:n brändäystä kohtaan käyttämällä ”Thi\$ M£an\$ Mor£” -meemiä sosiaalisessa mediassa (Henderson & Oates 2022, 16–19) sekä fanien voiman hyödyntäminen seuran tekemien lomauttamispäätösten kumoamiseksi koronaviruspandemian aikana (Henderson & Oates 2022, 13).

Hillsborough’n tragedian myötä kokemus Liverpoolin ainutlaatuisuudesta jäsenyi uudelleen, kuten Cronin (2017, 259) toteaa: ”Hillsborough’n tapahtumien jälkeen Liverpool FC, jota sen kannattajat pitivät jo ennestään englantilaisessa jalkapallossa poikkeuksellisenä, muovautui edelleen seuraksi, jota pidettiin uniikkina.” Williams (2012, 439) siteeraa merkittävän kannattajan Rogan Taylorin näkemystä, jonka mukaan ”se, mikä saa ihmiset tule-

27 Näin oli erityisesti Tom Hicksin ja George Gillettin katastrofaalisen omistajuuden aikana helmikuusta 2007 lokakuuhun 2010 (Williams 2012, 432; Williams & Hopkins 2011, 165). Uusina omistajina he lupasivat, että heillä olisi ”lappo maassa 60 päivän kuluessa” (Williams 2012, 432). Mitään ei tapahtunut.

maan kaikkialta maailmasta tänne, on Liverpool-kokemuksen ainutlaatuinen luonne”. Williams ja Hopkins (2011, 170) viittaavat ”paikallisiin historiallisiin ja kulttuurisiin käytäntöihin, jotka tuottavat Liverpoolin kaupunkiin hyvin omaleimaisen paikallisen ’tunnetun rakenteen’”. Grant Farred on esittänyt, että ”maailmassa on hyvin vähän muita yhteisöjä, joilla on merkittävä jalkapalloseura ja joissa seuran ja sen kaupungin asukkaiden välillä on näin vahva yhteys” (sit. Cronin 2017, 252).

Seuran markkinoijat ovat hyödyntäneet tätä ainutlaatuisuutta vuonna 2018 lanseeratussa ”This is Liverpool. This means more” -kampanjassa (Henderson & Oates 2022). Mainoskampanjan nerokkuus perustuu LFC:n historian hyödyntämiseen ja siten fanien tunteiden tavoittamiseen. Kampanja perustuu hyvin yksinkertaisesti siihen, mihin me kaikki (jolla tarkoitan omaa kuviteltua yhteisöäni) uskomme – että Liverpool on jotain poikkeuksellista, ainoa joukkue, jolla on todella merkitystä. *Tietenkin* se merkitsee enemmän – se on Liverpool! Kannattajien ja seuran välinen tiivis side tulee näkyviin kampanjan videossa, jossa Bill Shankly lausuu: ”Tärkein tavoitteeni, tärkein pyrkimykseni, on miellyttää näitä ihmisiä. Elän näitä ihmisiä varten” (sit. Henderson & Oates 2022, 11). Osana kampanjaa seuran kaupallinen johtaja Billy Hogan viittasi seuran ”ainutlaatuisuuteen DNA:han” (Henderson & Oates 2022, 11).

Tätä ainutlaatuisuutta ilmennetään laulamissa. Power (2011, 102) osoittaa, että sosiaalisessa mediassa ”[f]anit keskustelelevat säännöllisesti erilaisista asioista, kuten laulujen ainutlaatuisuudesta muiden joukkueiden kannattajien lauluihin verrattuna (kannatuslaulujen homogenisoitumisesta kansallisella tasolla vallitsee yleinen epäily) sekä siitä, kuinka tarkasti laulut kuvastavat sitä, mitä merkitsee olla Liverpoolin fani”. Tärkeää ei välttämättä olekaan, että tämä ainutlaatuisuus olisi objektiivisesti totta vaan se, että siihen uskotaan ja että se tehdään näkyväksi. Kuten Armstrong ja Young (1999, 179) toteavat:

Jalkapallossa on kyse... sosiaalisesta erottautumisesta. Kyse on meistä niitä vastaan ja niiden tappiosta. Se [jalkapallo] torjuu tasa-arvoiset ihanteet ja iloitsee ylivoimaisuudestamme, minkä vuoksi se laulaa ja tanssii matkalla menestykseen. Se torjuu kristillisen etiikan toisen posken kääntämisestä ja korostaa pikemminkin vaaraa, voittoa ja ylivoimaa taisteluissa jotakin selkeästi määriteltyä ”toista” vastaan. Pohjimmiltaan se on rituaalisen sodankäynnin juhlintaa, jossa voitto lunastetaan ekstaattisessa laulussa.

Tämänkaltaiseen erottautumiseen sisältyy olennaisesti myös vastustajiin kohdistuvaa pilkkaa ja vihamielisyyden ilmauksia. Collinsonin (2009, 17) mukaan jalkapallolauluja voidaan pitää symbolisen väkivallan muotona. Minulle Liverpoolin kannattajana tämän huipentuma oli, kun kuulin muiden fanien laulavan kappaletta, jossa ylistettiin joukkomurhaaja Harold Shipmania, koska hän ”tappoi vain Manceja” (manchesterilaisia). Olen myös kuullut Liverpoolin fanien juhliavan vuoden 1958 Münchenin lentoturmaa, jossa kuoli 23 Manchester Unitedin pelaajaa ja toimihenkilöä. Manchesterilaisten vastaava tapaus oli United-fani, jonka paita viittasi siihen, että 97 Hillsborough’ssa kuollutta ei ollut tarpeeksi.²⁸ Seura onkin viime aikoina valittanut muilla kentillä lauletuista lauluista, jotka iloitsevat näistä kuolemantapauksista.²⁹ Vaikka tällaisia tapauksia voidaan pitää ääriesimerkkeinä, ne havainnollistavat silti sitä, mille tasolle tällainen heimoutuminen voi vajota.

28 Ks. www.dailymail.co.uk/sport/football/article-12210257/Man-United-fan-33-wore-vile-shirt-mocking-Hillsborough-disaster-FA-Cup-final-pleads-guilty.html.

29 Ks. www.bbc.com/sport/football/65184314#:~:text=Liverpool%20say%20tragedy%20chanting%20%22has,has%20no%20place%20in%20football%22.

Liverpool-laulut

Kaikkien Liverpoolin laulujen kartoittaminen kokonaisuudessaan olisi mahdotonta. Useimmille pelaajille on esimerkiksi omat laulunsa, vaikka joitain saatetaankin laulaa vain harvoin. Aiemmissä analyysissä on tarkasteltu otteissa käytetyn musiikin tyyppejä, kuten ohjattua laulua, sotilassoittokuntia ja musiikin soittamista äänentoistojärjestelmien kautta (Laing & Linehan 2013). LFC:n lauluista ei kuitenkaan ole tehty aiempaa analyysiä. Muiden seurojen tapaan niihin kuuluu vastustajia pilkkaavia lauluja, joukkuetta, sen pelaajia ja valmentajia ylistäviä lauluja sekä lauluja seuran historiasta ja kotikaupungista. Vaikka tämän tekstin puitteissa voidaankin tehdä vain pintaraapaisu, se tarjoaa toivottavasti jonkinlaisen käsityksen tästä laulun erityisestä ja todennäköisesti ainutlaatuisesta käyttötavasta.

Kannattajia Kopissa on kuvattu ”yhdeksi maailman jalkapallon speaktaakeleista” ja Kopia ”tilaksi, jossa Liverpool FC:n kulttuuria tuotetaan uudestaan ja uudestaan ottelusta toiseen” (Evans & Norcliffe 2016, 229). LFC:n onnistumiset 1960-luvulla tapahtuivat vaikuttavan fanitoiminnan edessä. Näkymät Kopissa huojuvista fanimassoista tulivat kuuluisiksi juuri tuolloin. Pink Floyd teki samplen ”You’ll Never Walk Alonea” ja ”Liverpoolia” laulavasta Kopista ja käytti sitä kappaleessa ”Fearless” vuoden 1971 albumilla *Meddle*. Vuonna 1972 julkaistiin myös pelkästä yleisön laulusta koostettu LP-levy.³⁰

Kaiken kaikkiaan Liverpoolin fanien laulaminen on saavuttanut ikonisen aseman. Esimerkiksi vuonna 2005 Istanbulissa pelatussa Mestarien liigan loppuottelussa, jossa Liverpool oli ensimmäisen puoliajan jälkeen 3–0 tappiolla AC Milanille, fanien laulaman ”You’ll Never Walk Alone” -kappaleen on katsottu vaikuttaneen ratkaisevasti siihen, että joukkue virkosi, tasoitti 3–3:een ja voitti lopulta rangaistuspotkukilpailun (Jonze 2021). Akateemisissa analyysissä on todettu, että tämä käsitys on ”saavuttanut legendaarisen aseman” (Power 2011, 99). Ottelussa pelanneen Luis Garcian mukaan: ”Yleisö oli salainen ase; mikä uskomaton uskon osoitus. He eivät koskaan luovuta, eivät jätä meitä kävelemään yksin läpi sen myrskyn, joka tuo AC Milanin joukkue oli.”³¹ Kuten edellä mainitsin, Power (2011) on esittänyt, että Liverpoolin kannattajien tapa hyödyntää laulamista auttoi saamaan oikeutta pitkäksi venyneessä Hillsborough’n kampanjassa.

”You’ll Never Walk Alone” (YNWA) on LFC:n faneille erityisen tärkeä kappale, joka on alun perin musikaalisävelmä Rodgersin ja Hammersteinin vuoden 1945 musikaalista *Carousel*. Liverpoolilaisyhtye Gerry (Marsden) and The Pacemakersin levyttämänä kappale nousi Yhdistyneen kuningaskunnan singlelistojen kärkeen vuonna 1963. Bill Shanklyn kuultua kappaleen, siitä tuli hymni sekä seuralle että sen kannattajille, jotka Marsdenin mukaan ”löysivät sen sanoituksista solidaarisuutta” (sit. Laing & Linehan 2013, 311). Kappaleen sanat viittaavatkin keskinäiseen avunantoon, ja Jonze (2021) ehdottaa, että solidaarisuudesta ja yhteenkuuluvuudesta laulaminen sopii täydellisesti LFC:lle, jota rakennettiin ”sosialististen uskomusten perustalle”. Hillsborough’n jälkeen kappaleesta tuli keskeinen osa vuosittaisia muistotilaisuuksia. Valmentaja Jürgen Klopp on todennut, että laulun laulaminen Anfieldillä ”ei koskaan lakkaa aiheuttamasta kylmiä väreitä... ei koskaan lakkaa tuntumasta todella erityiseltä” (Jonze 2021). Myös Glasgow Celticin fanit laulavat ”YNWA”, ilmeisesti Liverpoolia vastaan vuonna 1996 pelatun Euro-ottelun seurauksena. Celticin fanit eivät kuitenkaan toista kappaletta ja lausetta ”YNWA” yhtä säännöllisesti kuin Liverpoolin fanit, jotka käyttävät käsitettä usein ilmaistakseen sekä kannattajuuttaan että solidaarisuuttaan toisia faneja kohtaan. Tämä ei toisinnu Celticin tapauksessa. Se on *meidän* laulumme.

30 Ks. www.discogs.com/release/2963975-The-Kop-Choir-Liverpool-Clubs-Own-Football-Sound.

31 Ks. www.liverpoolecho.co.uk/sport/football/football-news/liverpool-half-time-is-tanbul-benitez-18282081.

Liverpoolin faneilla on myös ollut perinteenä laulaa tiettyjä tapahtumia juhlistavia lauluja. Niinpä seuran päästyä ensimmäistä kertaa Euroopan cupin loppuotteluun, laulu ”In My Liverpool Home” muutettiin muotoon ”We’re all going to Rome”:

We’re all going to Rome
 We’re all going to Rome
 If it’s tickets you want, then we’ve got none to spare
 We’ve even stopped drinking to share up the fare
 You can tell Mönchengladbach³² The Kop’ll be there
 We’re all going to Rome

Matkoja Lontoon Wembley-stadionilla pelattaviin loppuotteluihin säesti usein ”Que sera sera”-mukaelma:

Tell me ma, me ma³³
 I don’t want no tea, no tea
 We’re going to Wem-ber-ley
 Tell me ma, me ma

Yksittäisistä pelaajista lauletuissa lauluissa korostetaan usein heidän yhteyttään seuraan. Tämä on erityisen tärkeää nykyaikana, kun jalkapalloilijat ovat enenevässä määrin kansainvälisiä. Esimerkkinä tästä voidaan tarkastella Liverpoolin 11 avauspelaajaa vuoden 1965 FA Cupin loppuottelussa – jonka myötä minusta tuli LFC-fani – ja viimeisimmässä loppuottelussa, jossa kävin vuonna 2022. Vuoden 1965 joukkueesta neljä pelaajaa oli Liverpoolista, seitsemän Englannista ja neljä Skotlannista (pitkälti skotlantilaisen valmentajan Bill Shanklyn ansiosta). Vuonna 2022 yksi oli kotoisin Liverpoolista, yksi muualta Englannista, yksi Skotlannista ja kahdeksan jostain muualta kuin Yhdistyneestä kuningaskunnasta. Tarkoitus ei ole tuomita vaan havainnollistaa muutoksia. Fernando Torresia ylistettiin serenadilla ”Liverpoolin numero ysiksi” (korostus kirjoittajan) ja lauluissa Virgil Van Dijk on ”meidän numero nelosemme” (korostus kirjoittajan). Nykyään fanit juhlistavat laulaen Trent Alexander-Arnoldia ”scouserina joukkueessamme”, kun taas vuoden 1965 joukkue rakentui heidän varaansa. Nykyisellään LFC on oikeastaan Liverpoolissa sijaitseva kansainvälinen yritys, jonka tärkeimmät voimavarat tulevat eri puolilta maailmaa.

Ehkä menestyksekkäin viimeaikainen kansainväliselle pelaajalle osoitettu ylistys on osoitettu Roberto Firminolle, jota on kutsuttu myös *meidän* Numero Yhdeksäksi:

There’s something that the Kop want you to know
 The best in the world is Bobby Firmino
 Our Number Nine
 Give him the ball and he’ll score every time
 Si senor!
 Give the ball to Bob and he will score

Joukkuetta ja paikkaa ylistävien laulujen lisäksi kunnianosoitukset managereille ja pelaajille ovat jo pitkään kuuluneet Kopin valikoimaan. Williams (2012, 43) esittää, että LFC:ssä ”Bill Shanklyn jälkeinen seurajohtajan kultti on luultavasti juurtunut syvemmälle kuin missään muualla Britanniassa”. Bill Shankly, Bob Paisley ja Joe Fagan saivat kaikki kunnianosoituksensa,

32 Borussia Mönchengladbach oli Liverpoolin vastustaja kyseisessä finaalissa.

33 ”Me ma” tarkoittaa äitiäni. Ilmeisesti myös muut seurat laulavat muunnelmia tästä laulusta. Jos seura pääsee kauden aikana kahteen loppuotteluun, ”äitiä” pyydetään ”laittamaan samppanja jäihin” (”put the champagne on ice”, suom. huom.), koska joukkue on ”menossa Wembleylle kahdesti” (”going to Wembley twice”, suom. huom.).

kun heidän sukunimensä laulettiin ”Amazing Gracen” tahtiin. Viime vuosina Gérard Houllierin, Rafael Benitezin, Brendan Rogersin ja Jürgen Kloppin tapaiset valmentajat ovat kaikki saaneet omat laulunsa.

Liverpoolilaiset tunnetaan myös erityisestä huumorintajustaan, ja humoristisia lauluja kuullaankin usein. Pitkä Peter Crouch sai oman kappaleensa ”He’s big/ he’s red/his feet stick out the bed”. Puolustaja Djimi Traoren surullisenkuuluisa oma maali johti Michael Jacksonin ”Blame it on the Boogie-een” perustuvaan lauluun ”Blame it on Traore”. Jamie Carragherin heitettyä takaisin yleisöön häntä kohti heitetyn punnan kolikon, hänelle alettiin laulaa kunnianosoituksena: ”He’s Scouse/he’s sound/he’ll twat (heittää) you with a pound.” Irlantilaiselle Robbie Keanelle osoitettiin serenadi: ”He’s fast/ He’s Red/ He talks like Father Ted (irlantilainen tv-hahmo).”

The Beatles on myös kotoisin Liverpoolista, ja sen vaikutus on helposti havaittavissa. LFC:n fanit ovat jo pitkään käyttäneet esimerkiksi ”Yellow Submarinea” laulaakseen punavalkoisessa Kopissa elämisestä. Kappaletta käytettiin myös suosionosoituksena Jamie Carragherille, kun fanit lauloivat haaveilevansa ”joukkueellisesta Carraghereja”. Nykyiselle managerille Jürgen Kloppille on oma versio kappaleesta ”I Feel Fine”, joka sisältää kertosakeen ”I’m in love with him and I feel fine”. Ian Rushille laulettiin ”All you need is Rush” ja Steven Gerrardia ylistettiin joskus mukautetulla versiolla kappaletta ”Let It Be”.

Kuten edellä olen todennut, iso osa laulamista jalkapallossa liittyy pilkkaamiseen – joko vastustajien (joukkueen, pelaajien, managerien, omistajien jne.), toimitsijoiden tai virkavallan (erityisesti poliisin). Kuten Armstrong ja Young (1999, 185) toteavat, ”vastapuolen ihmisyyden kiistäminen oli niin olennainen osa faniutta ... [että] [p]ohjimmiltaan he kaikki joutuivat solvausten kohteeksi, koska eivät kuuluneet ’meihin’, ja tähän sosiaaliseen erotteluun perustuva kulttuurinen identiteettimme saneli, että heitä tulee halveksia ’toisina’”. Tällaiseen erotteluun kuuluu myös pilkka ja vihamielisyyden ilmaiseminen vastustajia kohtaan.

Liverpoolin fanit eivät todellakaan ole poikkeus siinä, että moni vihalaulu kohdistuu vastustajiin – erityisesti Manchester Unitediin ja hieman vähäisemmässä määrin joihinkin lontoolaisseuroihin sekä paikalliseen kilpailijaan Evertoniin. Olin paikalla Newcastle’n ottelussa, jossa joka kerta, kun rasistiksi epäilty Lee Bowyer sai pallon, hänelle laulettiin: ”Sinun pitäisi olla vankilassa.” Wayne Rooney’n kerrottiin käyttäneen iäkkäämmän prostituoidun palveluita, minkä vuoksi hänestä laulettiin ”fat granny shagger”, kun taas John Terrylle kerrottiin, että hänen äitinsä ”liked the Scouse cock”, koska hänellä oli kerran ollut liverpoolilainen poikaystävä.

Toisaalta Kop myös taputtaa aina vastustajan maalivahdille tämän asettua maalilleen. Tämä on pitkäaikainen perinne, joka tuntuu olevan ristiriidassa nykymuotoisessa jalkapallossa alati lisääntyvän heimokeskeisyyden kanssa. Liverpoolin fanien tiedetään myös taputtavan (joillekin) muille joukkueille ja faneille (Kerr & Emery 2011, 888).

Yksi kysymys liittyy siihen, kun entiset pelaajat – ne, jotka kuuluivat ennen ”meihin” ja ovat nyt ”niitä” – palaavat pelikentille. LFC:n tapauksessa se riippuu hyvin paljon siitä, missä tilanteessa ja miten he lähtivät, ja mihin joukkueeseen. Kilpailijalle siirtyvää nuorta pelaajaa vihataan (Raheem Sterlingin loikkaaminen Manchester Cityyn johti haukkumishuutoihin ”ahne paskiainen”), kun taas toisten lähtö hyväksytään, jos se tapahtuu uran myöhemmässä vaiheessa tai jos lähtijöiden katsotaan tehneen jo tarpeeksi seuran eteen. Kaikille myöhempiä tekoja ei suoda anteeksi. Minä en saata antaa

Michael Owenille anteeksi sitä, että hän siirtyi pelaamaan Manchester Unitediin, ja minusta oli outoa, kun Unitedin entinen pelaaja Paul Ince allekirjoitti sopimuksen LFC:n kanssa. Miten hän voisi koskaan olla omistautunut meille pelattuaan *niille*? Toisaalta joitain entisiä pelaajia on toivotettu tervetulleeksi takaisin Anfieldille laulamalla lauluja, jotka säestivät heidän aikaansa LFC:n pelaajina.

Johtopäätökset

Tämä artikkeli on pyrkinyt osoittamaan, että laulamista jalkapallo-otteluissa on tullut monille kannattajille olennainen osa faniutta. Tämä on ollut henkilökohtainen yritys ymmärtää LFC-kannattajuutta ja siihen liittyviä lauluja. Edellä olen todennut, että jalkapallon fanittaminen tapahtuu nykyään yhä enemmän medioituneessa ympäristössä, globalisaation ja de-lokalisaation prosessien keskellä. Tässä ajassa aitous ja käsitykset ”todellisesta” muuttuvat yhä monimutkaisemmiksi. Liverpool on kuitenkin kuuluisa myös siitä, että se synnytti yhtyeen The Real Thing, ja juuri laulut ovat LFC-kannattajuuden The Real Thing.

Olen liverpoolilainen ja tulen Spion Kopista.

Lähteet

Armstrong, Gary & Young, Malcolm (1999) Fanatical Football Chants: Creating and Controlling the Carnival. *Culture, Sport, Society* vol. 2:3, 173–211. <https://doi.org/10.1080/14610989908721852>.

Behr, Adam, Brennan, Matt & Cloonan, Martin (2016) Cultural Value and Cultural Policy: Some Evidence from the World of Live Music. *International Journal of Cultural Policy* vol. 22:3, 403–418. <https://doi.org/10.1080/10286632.2014.987668>.

Belchem, John (toim.) (2006) *Merseypride: Essays in Liverpool Exceptionalism*. Liverpool: Liverpool University Press.

Collinson, Ian (2009) ‘Singing Songs, Making Places, Creating Selves’: Football Songs & Fan Identity at Sydney FC. *Transforming Cultures eJournal* vol. 4:1, 15–27. <https://doi.org/10.5130/tfc.v4i1.1057>.

Cronin, Mike (2017) Loss, Protest, and Heritage: Liverpool FC and Hillsborough. *The International Journal of the History of Sport* vol. 34:3–4, 251–265. <https://doi.org/10.1080/09523367.2017.1369965>.

Edesnor, Tim (2015) Producing Atmospheres at the Match: Fan Cultures, Commercialisation and Mood Management in English Football. *Emotion, Space and Society* 15, 82–89. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2013.12.010>.

Evans, Daniel & Norcliffe, Glen (2016) Local Identities in a Global Game: The Social Production of Football Space in Liverpool. *Journal of Sport and Tourism* vol. 20:3–4, 217–232. <https://doi.org/10.1080/14775085.2016.1231621>.

Henderson, Chris W. & Oates, Thomas P. (2022) This Means More: Branded Solidarity at Liverpool’s Soccer Clubs. *Communication & Sport* vol. 11:5, 1–23. <https://doi.org/10.1177/21674795221092034>.

Jonze, Tim (2021) How You’ll Never Walk Alone Came to Define Liverpool FC’s Spirit. *Guardian*, 4 January 2021. Saatavilla: www.theguardian.com/music/2021/jan/04/how-youll-never-walk-alone-came-to-define-liverpool-fc-spirit-gerry-marsden (linkki tarkistettu 15.12.2023).

Kerr, Anthony K. & Emery, Paul R. (2011) Foreign Fandom and the Liverpool FC: A Cyber-mediated Romance. *Soccer & Society* vol. 12:6, 880–896. <https://doi.org/10.1080/14660970.2011.609686>.

Laing, Dave & Linehan, Andy (2013) Soccer Sounds: Popular Music and Football in Britain. *Popular Music History* vol. 8:3, 307–325. <https://doi.org/10.1558/pomh.v8i3.26933>.

Millward, Peter (2012) Reclaiming the Kop? Analysing Liverpool Supporters' 21st Century Mobilizations. *Sociology* vol. 46:4, 633–648. <https://doi.org/10.1177/0038038511425557>.

Mumford, Stephen (2012) *Watching Sport: Aesthetics, Ethics and Emotion*. London: Routledge.

Nash, Rex (2000) Globalised Football Fandom: Scandinavian Liverpool FC supporters. *Football Studies* vol. 3:2, 5–23.

Power, Ben (2011) *Justice for the Ninety-Six: Liverpool FC Fans and Uncommon Use of Football Song*. *Soccer & Society* vol. 12:1, 96–112. <https://doi.org/10.1080/14660970.2011.530476>.

Redhead, Steve (1997) *Post-Fandom and the Millennial Blues: The Transformation of Soccer Culture*. London: Routledge.

Rookwood, Joel & Millward, Peter (2011) 'We All Dream of a Team of Carraghers': Comparing 'Local' and Texan Liverpool Fans' Talk. *Sport in Society* vol. 14:1, 37–52. <https://doi.org/10.1080/17430437.2011.530009>.

Small, Christopher (1998) *Musicking*. Middletown, CT: Wesleyan University Press.

Williams, John (2012) Walking Alone Together the Liverpool Way: Fan Culture and 'Clueless' Yanks. *Soccer & Society* vol. 13:3, 426–442. <https://doi.org/10.1080/14660970.2012.655510>.

Williams, John & Hopkins, Stephen (2011) 'Over Here': 'Americanization' and the New Politics of Football Club Ownership – the Case of Liverpool FC. *Sport in Society* vol. 14:2, 160–174. <https://doi.org/10.1080/17430437.2011.546517>.